

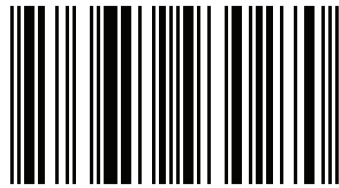
"Erken Çocukluk Dönemine Disiplinler Arası Bakış" kitabı on beş yazar ve iki editörün katkılarıyla hazırlanan; eğitim fakültesi öğrencilerine, öğretmenlere, akademisyenlere ve velilere hitap eden, alana disiplinler arası bir bakışla yaklaşan akademik bilimsel bir kitaptır. Kitabımız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Erken Çocukluk Çağında Gelişim"dir. İkinci bölüm "Dünden Bugüne Okula Hazırbulunuşluluk"tur. Üçüncü bölüm "Erken Çocukluk Çağında Eğitim"dir. "Erken Çocukluk Çağında Dil ve Edebiyat" dördüncü bölüm iken "Erken Çocukluk Çağında Özel Eğitim" beşinci ve son bölümdür.

Ömer Özyılmaz (Ed.)
Hatice Kadioğlu Ateş (Ed.)

Ömer ÖZYILMAZ, Hatice KADIOĞLU ATEŞ, Latife KABAKLI ÇİMEN, Fatma YAŞAR EKİCİ, Hatice VAĞANSEVER BAYRAKTAR, Özlem GÜNEŞ, Gülcan ARUSOĞLU, Necmettin ÖZMEN, Nil Didem ŞİMŞEK, Çiğdem Nilüfer UMAR, Zeki ILGAR, Arzu ARSLAN BUYRUK, Beyza KIRCA, Beyzanur YILDIRIM, Semra COŞGUN ILGAR.

Erken Çocukluk Dönemine Disiplinler Arası Bakış

978-3-659-93027-0

Ömer Özyılmaz, Hatice Kadioğlu Ateş (Eds.)

**Erken Çocukluk Dönemine Disiplinler
Arası Bakış**

Türkçe Özel Seri

Impressum / Knye

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek: Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

Alle in diesem Buch genannten Marken und Produktnamen unterliegen warenzeichen-, marken- oder patentrechtlichem Schutz bzw. sind Warenzeichen oder eingetragene Warenzeichen der jeweiligen Inhaber. Die Wiedergabe von Marken, Produktnamen, Gebrauchsnamen, Handelsnamen, Warenbezeichnungen u.s.w. in diesem Werk berechtigt auch ohne besondere Kennzeichnung nicht zu der Annahme, dass solche Namen im Sinne der Warenzeichen- und Markenschutzgesetzgebung als frei zu betrachten wären und daher von jedermann benutzt werden dürfen.

Deutsche Nationalbibliothek tarafından yayınlanan bibliyografik bilgiler: Deutsche Nationalbibliothek, bu yayını Deutsche Nationalbibliografie'de listeler; detaylı bibliyografik bilgi İnternet'te <http://dnb.d-nb.de> sitesinde mevcuttur.

Bu kitapta bahsedilen herhangi bir marka ve rn adı, tescilli marka, marka veya patent korumasına tabidir ve ilgili sahiplerin ticari veya tescilli markalarıdır. Marka, rn, ortak ve ticari adların, ürün açıklamalarının v.s. işbu eserde özel işaretleme olmadan bile kullanılması, hiçbir surette, bu çeşit adların tescilli marka ve marka korunması kanunu açısından kısıtlanmamış ve böylece herkes tarafından kullanılabilir olduğu şeklinde yorumlanamaz.

Coverbild / Kitap kapaėı resmi: www.ingimage.com

Verlag / Yayıncı:

LAP LAMBERT Academic Publishing

ist ein Imprint der / yayınevinin bir ticari markasıdır

Omniscriptum GmbH & Co. KG

BahnhofstraÙe 28, 66111 Saarbrücken, Deutschland / Germany

Email / E-posta: info@omniscriptum.com

Herstellung: siehe letzte Seite /

Basım yeri: son sayfaya bakın

ISBN: 978-3-659-93027-0

Copyright / Telif hakkı © 2016 Omniscriptum GmbH & Co. KG

Alle Rechte vorbehalten. / Her hakkı saklıdır. Saarbrücken 2016

Erken Çocukluk Dönemine Disiplinler Arası Bakış

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Hatice KADIOĞLU ATEŞ

YAZARLAR

Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Hatice KADIOĞLU ATEŞ

Yrd. Doç. Dr. Latife KABAKLI ÇİMEN

Yrd. Doç. Dr. Fatma YAŞAR EKİCİ

Yrd. Doç. Dr. Hatice VATANSEVER BAYRAKTAR

Yrd. Doç. Dr. Özlem GÜNEŞ

Yrd. Doç. Dr. Gülcan ARUSOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Necmettin ÖZMEN

Yrd. Doç. Dr. Nil Didem ŞİMŞEK

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Nilüfer UMAR

Yrd. Doç. Dr. Zeki ILGAR

Araş. Görev. Arzu ARSLAN BUYRUK

Araş. Görev. Beyza KIRCA

Araş. Görev. Beyzanur YILDIRIM

Semra COŞGUN ILGAR

KİTAP BÖLÜMLERİ

Erken Çocukluk Çağında Gelişim

Prof. Dr. Ömer Özyılmaz

Erken Çocuklukta Kişilik Gelişimi.....7

Yrd. Doç. Dr. Hatice Kadioğlu Ateş

Erken Çocuklukta Yetişkinliğe Empatinin Gelişimi.....27

Araştırma Görevlisi Arzu Arslan Buyruk

Erken Çocukluk Dönemindeki Öğrencilerin Zihinsel Modelleri.....81

Yrd. Doç. Dr. Latife Çimen

Erken Çocukluk Döneminde Sosyalleşme.....99

Araştırma Görevlisi Beyza Kırcı

Erken Çocukluk Döneminde Bağlanma.....151

Yrd. Doç. Dr. Gülcan Arusoğlu ve Araştırma Görevlisi Beyzanur

Yıldırım

Erken Çocukluk Döneminde Beslenme: Oyun Çağından, Okul Öncesi Döneme.....165

Dünden Bugüne Okula Hazırbulunuşluk

Yrd. Doç. Dr. Hatice Vatansever Bayraktar

Erken Çocukluk Eğitiminden İlkokula Geçişte Hazırbulunuşluk.....191

Yrd. Doç. Dr. Özlem Güneş

Erken Çocukluk Dönemine Dair Unutulmuş Bir Gelenek: Bed'-İ Besmele-
Âmin Alayı.....223

Erken Çocukluk Çağında Eğitim

Yrd. Doç. Dr. Fatma Yaşar Ekici

Erken Çocukluk Eğitiminde Reggio Emilia Yaklaşımı: “Çocuğun Yüz Dili”.....245

Erken Çocukluk Dönemine ve Eğitimine Farklı Bir Bakış: Montessori Yaklaşımı.....271

Yrd. Doç. Dr. Hatice Kadioğlu Ateş

Erken Çocukluk Döneminden İlkokula Dinleme Becerisinin Gelişimi.....293

Erken Çocukluk Çağında Dil ve Edebiyat

Yrd. Doç. Dr. Necmettin Özmen

Çocuk Melek Mi, Nur Mu, Çiçek Mi...?.....331

Yrd. Doç. Dr. Nil Didem Şimşek

Okul Öncesi Dönemde Ana Dili Eğitiminde Metaforik Algı Oluşturabilme Süreci Üzerine.....363

Erken Çocukluk Çağında Özel Eğitim

Yrd. Doç. Dr. Zeki Ilgar ve Semra Coşgun Ilgar

Erken Çocukluk Döneminde Kaynaştırma Eğitimi.....377

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Nilüfer Umar

Erken Çocuklukta Özel Eğitim.....423

Erken Çocuklukta Üstün Zekalı ve Yetenekliler483

ERKEN DÖNEMDE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ

Araştırma Görevlisi Beyza KIRCA

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve
Psikolojik Danışma Bölümü

Kurama Genel Bir Bakış

Bağlanma Kuramı, John Bowlby'nin teorik mimarlığını yaptığı; Mary Ainsworth'un titiz çalışmalar sonucu yenilikçi deneysel tasarımlar ve verilerle destekleyip derinleşmesini sağladığı (Isaacson, 2006); insanın genel manasıyla bağlanmaya, korunmaya, sosyal ilişkiye olan doğuştan gelen ihtiyaçlarını vurgulayan bir kuramdır. Bu ihtiyaçların özellikle bebeklik döneminde ne ölçüde karşılandığının bağlanma ilişkisinin niteliğini belirlediği ve bağlanma ilişkisinin de kişinin kişilik yapısının temelini oluşturduğu kuramın temel varsayımlarındandır (Sroufe & Siegel, 2011).

Bowlby, zamanında hâkim olan görüşlerin ve kendisinin de içinden geldiği psikanalitik yaklaşımın aksine, yenidoğanın bakım verene, yani çoğunlukla anneye, olan bağlılığının annenin bebeği sadece beslemesinden kaynaklanmadığını; bağlanmanın, doğuştan gelen, yeme içme ya da cinsellik gibi ihtiyaçlara indirgenemeyecek, biyolojik ve genetik temelli başlı başına bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır (Fonagy, 2001). Bowlby bu ihtiyacın, insan ırkının avcılık ve toplayıcılık geçmişinden kaynaklandığını; bebeğin bakımverene yakın durmasının yaşamda kalma şansını arttırmasıyla ilintili olarak insanın biyolojik sistemine yerleşmiş bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür (Prior & Glaser, 2006).

Judith Rich Harris gibi bazı gelişim psikologları, ebeveynlerin çocuklarına verebilecekleri en önemli şeyin sağlayacakları bakım değil, aktaracakları genler olduğunu iddia etmişlerdir. Jerome Kagan gibi bazı isimler ise kişinin tecrübelerine şekil veren en önemli şeyin mizaçları olduğunu, erken dönem tecrübelerin sanıldığı gibi kalıcı olmadığını, sürekli açık olan bir kayıt aletinin yeni bilgileri eskiler üzerine yazmasına, eskilerin bu yolla silinip

gitmesine benzeterek açıklamıştır (Sroufe & Siegel, 2011). Bowlby ve bağlanma üzerine araştırma yapan diğer isimler ise, bu yaklaşımların tam tersine, bebeğin bakım vereniyle olan ilişkisinin niteliğinin bağlanma ilişkisinin güvenli olup olmamasında belirleyici olduğunu ve bu ilişkinin de kişinin ömrü boyunca hayatında etkili olacak dinamik bir yapı olan içsel çalışan modellerin ve kişinin kişilik yapısının temelini oluşturduğunu vurgulamışlardır (Bowlby,1988; Carlson, Sroufe & Egeland, 2004). İkizlerle yapılan çalışmalar da kalıtsal faktörlerin bağlanma ilişkisine etkisinin göz ardı edilebilecek düzeyde düşük olduğunu ortaya koymuştur (Bokhorst, Bakermans-Kranenburg, Fearon, van IJzendoorn, Fonagy & Schuengel, 2003; O'Connor & Croft, 2001).

Bağlanma ilişkisi çoklu yapıda olmasına karşın öncelikli olarak bebeğin bakımını sağlayan kişiye yani çoğunlukla anneye karşı gelişir. Temelinde korunma, rahatlatılma ve destek alma ihtiyacı yatmaktadır. Bebek, gülme, ses çıkarma, ağlama ya da hareket etme gibi bağlanma davranışlarıyla bakım verene yakın durmayı sağlar ve korur. Bu bağ bebekten anneye doğru asimetric bir bağıdır. Anneden bebeğe doğru gelişen ve güven elde etme amaçlı bir bağlanma psikolojik bir bozukluğun belirtisi olduğu gibi çocukta da bozukluğa yol açacak niteliktedir (Bowlby, 1988).

Bowlby kuramını etoloji, evrim teorisi, bilişsel psikoloji ve psikanalitik psikolojinin yanı sıra sistemler teorisinden etkilenecek oluşturmuştur (Ainsworth & Bowlby, 1991). Bağlanma davranışlarının bebekte, iki sistemle koordineli şekilde çalıştığı görülmüştür: korku ve keşif sistemleri. Güvenli bağlanan bebek, herhangi bir tehlike sinyali algılamadığı sürece, anneye olan yakınlığını tamamen kaybetmeden keşif davranışlarına yönelir (Prior & Glaser, 2006). İleride bahsedileceği üzere güvenli bağlanma bebeğin güvenli üsten ayrılıp keşif yapması sayesinde bilişsel, sosyal ve duygusal gelişiminde büyük önem sahibidir (Fonagy, 2001). Bebek; yabancılık, ani uyarılar, hızlıca yaklaşan şeyler, yükseklik ve yalnız kalmak gibi tehlikeye dair doğal ipuçlarının farkına vardığında ise bağlanma davranışına yönelir yani,

'güvenli üs' olarak gördüğü anneye sığınır (Prior & Glaser, 2006). Bu sistem Bowlby tarafından vücudun homeostatik dengeyi korumasına benzetilmiştir (Bowlby, 1982).

Bağlanma İlişkisinin Kurulmasındaki Evreler

Bağlanma ilişkilerinin oluşmasına dair Bowlby ve Ainsworth'ün ilk çalışmalarında sınırları çok keskin olmayan 4 evre olduğu belirtilmiştir. İlk 8 haftayı içeren ilk evrede, yenidoğan kişi ayırt etmeksizin, gülümsemek, elle kavramak, ağlamak ya da sesler çıkarmak gibi davranışlarla ilgi çekmeğe ve ilgiye cevap vermeye çalışır. Bu yaklaşıma karşı çıkan bazı görüşler erken dönemde dahi bebeğin kişileri ayırt etmeye başladığını iddia etmektedirler. 8. haftadan 6. Aya kadar olan 2. evre, görme ve duymanın gelişmesiyle beraber bebeğin kişileri tanıdık ve tanıdık olmayan şekilde gittikçe daha iyi ayırt edebildiği ve özellikle kendisine bakım veren kişiye karşı duyarlılaştığı evredir. 3. evre genelde 6-7. aylarda başlamakla birlikte 1 yaşa kadar ertelenebilir; 2. ve 3. yaşlar boyunca devam eder. Bağlanma figürüne yakınlığın hareket ve sinyallerle korunduğu bu evrede, bağlanmanın oluşup sağlamlaştığı zaman dilimidir. Bu evrede çocuk hangi durumların huzursuzluğunu giderdiğini ve güvende hissettirdiğini fark edip bunu sağlamak için davranışlarını planlamaya ve uygulamaya başlar. Anne ile bağlanma ilişkisi açıkça görülüp fark edilebilirken, diğer ebeveyn, kardeş, yakınlarla da bağlanma ilişkisi kurulur. Bu evrede anne bebek tarafından güvenli üs olarak kullanılmakta ve keşif amaçlı davranışlar sergilenmektedir; fakat korku ya da desteğe ihtiyaç anlarında güvenli üs olan anneye geri dönülmektedir. Son evre amacı koşullara göre düzeltilmiş ortaklık evresi olarak adlandırılır. 2. yıldan önce başlamaz, çoğunlukla 3. yıl ve sonrasındaki zaman dilimini kapsar. Başkalarının, özellikle annenin kendine ait hedefleri olduğunun farkına varan çocuk, kendi hedeflerini bu gerçeğe göre gözden geçirmeyi öğrenir. Egoantrizmin azaldığı bu evrede anne ile 'ortaklık' olarak isimlendirilen daha karmaşık bir ilişkinin başladığı görülür (Prior & Glaser, 2006).

Bağlanma Modelleri ve Bağlanma İlişkisinin Niteliğini Belirleyen Anne Tutum ve Davranışları

Güvenli bağlanmanın temelinde, kayda değer bir süre boyunca deneyimlenen yaşantılar sonucu bebeğin ihtiyaç duyduğunda, tehlike anında, annesinin ulaşılabilir, duyarlı ve ihtiyaçlarına cevap verici olacağına dair geliştirdiği zihinsel imgeler yatmaktadır (Bowlby,1988). Bebeğin hem kendine dair hem de bakım verenine dair geliştirdiği bu imgelere Bowlby tarafından içsel çalışan modeller adı verilmiştir. Bebek, annenin ulaşılabilir olup olmadığıyla ilgili oluşan zihinsel temsillere paralel olarak kendi benliğinin de kabul edilebilir olup olmadığına dair temsiller oluşturmaktadır. Bebeğin kendine dair geliştirdiği modele 'benlik modeli' denilirken ve başkalarına dair olana 'başkaları modeli' adı verilmiştir. Bu modellerin bebeğin insan ilişkilerinde kendini ve diğerlerini konumlandırmasını sağlayacak ve gelecekteki tüm ilişkilerine etki edebilecek birer prototip olduğu düşünülmektedir (Fonagy, 2001). Diğer bir deyişle, içsel çalışan modeller, bebek tarafından anne davranışını tahmin etmede ve kendi davranışlarını buna göre planlamada kullanılmaktadır. Bebek büyüyüp yeni ilişkiler kurdukça, içsel çalışan modellerin içerdiği zihinsel imgeler yeni ilişkilere taşınmakta ve etkili olmaktadır (Sroufe & Fleeson, 1986). Güvenli bir bağlanma söz konusu olduğunda bu modeller etkili ve sağlıklı bir kişiliğin öncüsü olurken, güvensiz bağlanma söz konusu olduğunda ise kişilik bozukluklarının (Bowlby,1988) ve diğer çeşitli psikopatolojilerin yolunu açan birer faktör olabilmektedirler (Sroufe, 2013). Anne bebek arasındaki bağlanma ilişkisinin niteliği zaman geçmesine rağmen aynı kaldığı sürece, bağlanma modeli de gitgide sabit ve değişime dirençli bir hal almaktadır (Bowlby, 1982). Fakat ebeveyn davranışlarındaki değişimlerin bağlanma modellerinde de değişimi mümkün kıldığı (Beijersbergen, Juffer, Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn, 2012), hatta güvensiz bağlanan bir kişinin temel bakım vericisinin dışında başka bir bakım verenden aldığı duygusal destek ile

güvenli bağlanmaya doğru evrilebildiği bulgular arasındadır (Saunders, Jacobvitz, Zaccagnio, Beverung & Hazen, 2011)

Bağlanmanın ölçülmesi ve kategorize edilmesi ayrıca prospektif yöntemle kişiliğe ve yaşamın ileriki dönemlerine etkilerine bakılmasında Mary Ainsworth'un çalışmaları öncülük etmiş; Bowlby'nin çalışmalarını geliştirmesine de katkı sağlamıştır (Bowlby,1988). Ainsworth hem Uganda'da hem de Baltimore'da yaptığı titiz çalışmalarla, anne bebek ikililerini, doğumdan sonraki 3. haftadan başlayarak, kimisi toplamda 72 saati bulan haftalarca süren gözlemlerle incelemiş ve anne bebek ilişkisindeki farklılıkların, farklı anne davranış ve tutumlarının, farklı bağlanma ilişkileriyle ilintisini açıklamaya çalışmıştır (Ainsworth & Bowlby, 1991).

Bebekler 12 aylık olduklarında 'Garip Durum Deneyi' (Ainsworth & Wittig, 1969) olarak bilinen ünlü deney gerçekleştirilmiş ve çocukların 3 farklı bağlanma modeline (8 de alt model olmak üzere) sahip olduklarını gözlemlenmiştir. Bu bağlanma modellerine Main ve Solomon (1990) tarafından daha sonra dağımık/yönü belirsiz bağlanma adını verdikleri bir yenisi daha eklenecektir. Güvenli bağlanan bebeklerin, deney ortamında, herhangi bir tehlike sinyali almadıkları sürece, anneyi güvenli bir üs olarak kullanıp odada keşif davranışına yöneldikleri görülmüştür. Anne odadan ayrılıp geri geldiğinde ise belirgin şekilde anneye yöneldikleri, anne ile yakınlık ve temas kurmak istedikleri görülmüştür (Ainsworth, Bell, Stayton & Schaffer 1971). Ev ortamındaki gözlemlerden sağlanan verilere göre de, diğer gruptaki bebeklere kıyasla güvenli bağlanan bebeklerin işbirliğine daha açık, daha az sinirli ve güven içinde olduklarını gösteren davranışlara sahip oldukları bildirilmiştir (Ainsworth, 1979).

Güvensiz bağlanma, kaygılı-dirençli ve kaygılı-kaçınan olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kaygılı-dirençli bağlanan bebeklerin anneyi güvenli bir üs olarak kullanıp keşfetmeye yönelememelerinden kaynaklanan uyumsuz davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Bazı kaygılı-dirençli bağlanan bebeklerin keşfe çıksa da bundan zevk alır görünmedikleri; anne ayrılık

sonrası geri geldiğinde anneye yönelip yakınlık ve temas kurmaya çalıştıkları ve kucağa alındığında sarıldıkları halde bir yandan da itme, vurma, uzattığı oyuncuğu fırlatma gibi davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Kaygılı-kaçınan bebeklerin ise deney sırasında, ayrılık sonrası annenin geri dönüşüne umursamaz bir şekilde tepki verdikleri; keşif davranışına diğer modellerden çok daha fazla yönelindikleri görülmüştür (Ainsworth vd, 1971).

Bahsi geçen 3 modele de uymayan bazı çocukların varlığının fark edilmesi üzerine Main ve Solomon (1990) yeni bir modeli daha ortaya koymuş ve bunu dağınık/yönü belirsiz bağlanma şeklinde isimlendirmişlerdir. Ayrılık sonrası annenin geri dönmesi safhasında bu gruptaki çocukların çok güçlü bağlanma davranışlarıyla karışmış kaçınma, donakalma, şaşkınlık gibi tutarsız, birbiriyle çelişen davranışlar içinde oldukları görülmüştür. Annenin depresyonda olması, hasta olması ya da çocuğu belirgin şekilde istismar edici davranışlarda bulunması durumlarının (Main & Hesse, 1990), ayrıca korkutucu ve kaotik ebeveyn davranışlarının (Carlson, 1998) bu modelin oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Farklı modelleri anlamada şüphesiz en önemli öge bu davranışları ortaya çıkaran anne tutum ve davranışlarıdır. Ainsworth tarafından uzun gözlemler sonucunda, bağlanma modellerinin oluşmasında etkili olduğu düşünülen 4 boyut belirlenmiştir. Bunlar, Duyarlılık/Duyarsızlık, Kabul Etme/Reddetme, İş Birliği Yapma/Müdahale Etme, Ulaşılabilirlik/İhmal Etmedir.

Duyarlılık, bebeğin bildirim ve iletilerine karşı hassas olmak şeklinde tanımlanabilir. Olan biteni bebeğin bakış açısıyla görebilen, bebeğin tepkilerini yakalamak üzere kendini ayarlayan, bunları doğru yorumlayan, hızlıca ve doğru şekilde tepki veren, bebeğin isteğini karşılayamadığını fark ettiğinde alternatifler sunma konusunda becerikli olan anne, duyarlı bir annedir. Duyarsız bir annenin ise müdahaleci ve iletişim girişimlerini kendi arzuları, ruh hali ve aktiviteleri doğrultusunda gerçekleştirdiği; bebeğin iletilerini kendi arzularına, savunmalarına göre çarpıtma ya da cevapsız bırakma eğiliminde olduğu görülmektedir. (Ainsworth vd, 1971).

Ainsworth, bebeklerin ilk yılları 4 çeyreğe bölüp incelemiş ve bir çeyrekteki anne davranışının sonrasındaki dönemlerdeki bebek davranışlarına çokça etkili olduğunu belirtmiştir. En dikkat çekici bulgulardan biri, bebeğin ağlamasına karşı göz ardı eder ya da ilgilenmeyi erteler anne tutumlarının bebeğin ileriki dönemlerde daha çok ağlamasına yol açtığıdır. Ağladıklarında çabuk müdahale edilen bebeklerinin ise ileriki çeyreklerde daha az uzunlukta ve sıklıkta ağladıkları, bunun yerine yüz ifadeleri, ses çıkarma ve mimiklerle iletişim kurmaya daha çok yönelmişlerdir (Ainsworth, 1974). Beslenme düzeni ile ilgili pratikler de anne duyarlılığının gözlemlenebildiği bir diğer önemli alandır. Bağlanmanın güvenli olup olmamasında, bebeğin sağladığı ipuçlarına göre beslenmeyi başlatma, bitirme ve hızını belirleme şeklinde tarif edilebilecek olan talep üzerine besleme düzeninin etki sahibi olduğu görülmüştür (Ainsworth & Bell, 1969). Güvenli bağlanan bebeklerinin bir kısmının ilk çeyrekte anne ile duyarlı nitelikte, bir kısmının ise yarı duyarlı yarı duyarsız nitelikte; güvensiz bağlanan bebeklerin ise duyarsız nitelikte bir beslenme etkileşimine sahip oldukları görülmüştür (Ainsworth vd, 1971). Kabul Etme/Reddetme boyutu annenin bebeğe karşı çatışan olumlu ve olumsuz duyguları ne ölçüde bütünleştirebildiği; bu çatışmayı ne ölçüde çözebildiğini ele alır. Kabul edici tavra sahip bir anne, geçici sınırlamalara rağmen bebeğin sorumluluğunu istekle kabul eder; bebeğin sınırlendirici davranışlarından etkilense de onu düşmanlaştırılmaz. Bir annenin kızgınlık, kırgınlık, reddetme halleri olumlu duygularına baskın çıkıyorsa, onda yüksek düzeyde reddedici bir tavrın hâkim olduğu söylenebilir. Reddedici tavra sahip annelerde, bebeğine, hayatını zorlaştırdığını açıkça söylemek, bebeğin taleplerini sürekli reddetmek, onu azarlamak gibi davranışlar görülmektedir. İş birliği yapabilmek, bebeğin özerkliğine saygı duyarak acil durumlar dışında sürdürmekte olduğu aktivitesini bölmeden, aktiviteye dâhil olurken de bebekle uyum içinde olduklarını hissettirerek yapılan davranışları içerir. Yüksek düzeyde müdahalecilik ise bebeği ayrı bir insan olarak görüp saygı duymamakla ilintilidir. Müdahaleci anneler, bebeğin ruh halini, isteklerini,

yaptığı aktiviteyi göz önünde bulundurmadan kendi isteklerini ve standartlarını bebeğe dayatma eğilimindedirler.

Ulaşılabilir boyutu, annenin, başka işlerle meşgul de olsa, bebekten uzakta da olsa bebeğe, onun iletilerine dikkatini odaklamasıyla ilintilidir. İhmal hali ise, annenin dikkatini kendi işleriyle ve düşünceleriyle yoğun şekilde meşgul edip bebeğin iletilerini fark etmemesi; bebekle ilgili bir işe yönelene kadar onu unutmuş halde olmasıdır (Ainsworth vd, 1971).

Yapılan araştırmalar sonucunda, güvenli bağlanan bebeklerin annelerinin 4 boyutta da en yüksek düzeye sahip oldukları, güvensiz bağlanan bebeklerin annelerinin ise müdahalede bulunan, ulaşamaz, reddedici tavra sahip oldukları görülmüştür. Kaygılı-kaçınan bağlanan bebeklerin annelerinin tavırlarının yüksek düzeyde duyarsızlık, reddedicilik, müdahalecilik ve uzun süreler ulaşamaz olma hali olduğu gözlemlenmiştir (Ainsworth vd, 1971). Bu annelerin yakın bedensel temas kurma konusunda yoğun bir şekilde isteksiz oldukları da gözlemlenmiştir (Ainsworth, 1979). Bebeklerini hassas ve nazik şekilde değil uygunsuz şekilde tuttukları, kucağa alma sebeplerinin genellikle sevmek gibi duygusal sebepler değil müdahale etmek amaçlı olduğu görülmüştür (Ainsworth, 1974). Kaygılı-dirençli bağlanan bebeklerin annelerinin ise anne olmaktan mutlu olmalarına rağmen günlük aktivitelerini devam ettirebilmek ve bütünlüklerini koruyabilmek için bebeğin kaygı oluşturan isteklerini görmezden gelme ve uzun süre ilgilenmeme eğilimde oldukları ve ilgilendiklerinde bebeğin ihtiyacıyla uyumlu olmayan tepkiler verdikleri ortaya konmuştur (Ainsworth vd, 1971).

Bahsi geçen anne davranışlarının çocukta nasıl meyveye durduğuna bakacak olursak; Annenin sözlü buyruklarına daha çok itaat ettiği görülen çocukların; hassas, kabul edici ve iş birliği kuran annelerin çocukları olduğu görülmüştür. Çokça buyruk vererek ve fiziksel müdahalede bulunarak disiplin kuran anne davranışı ile çocuğun itaat etmesi arasında ise olumsuz yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Kısacası, anne-çocuk ilişkisinin uyumlu bir yapıda olduğu durumlarda çocukların annelerin isteklerine uymaya; uyumsuz ilişki

söz konusu olduğu durumlarda ise çocukların itaatsiz olmaya daha meyilli oldukları görülmüştür (Ainsworth, 1974).

Anne-çocuk ilişkisi annenin reddedici tavırlarıyla zedelendiği durumlarda, çocuk bu durumla başa çıkabilmek için yakınlıktan kaçınma şeklinde bir savunma mekanizması geliştirmektedir. Reddedilme tecrübesi yakınlık ve temas kurmaya dair acı veren deneyimleri içerir ve çocukta güvensizlik hissi ile beraber anneye yaklaşma ve yakınlıktan kaçınma arasında kalmaktan dolayı çatışmaya yol açar. Bu çatışma ile başa çıkabilmek için çocuğun bağımsız şekilde oyun oynayıp güvensiz kalışını bu şekilde dindirmeye ve yakınlık arama ihtiyacına kendince son verme şeklinde bir savunma tepkisine meylettiği görülmüştür. (Ainsworth,1971). Kaçınma davranışı, anneye karşı yaşanan kızgınlık ve kaygıyı azaltırken, çocuğun anneye hem uzak olmayan hem de yakın olmayan bir mesafede kalmasını garantilemektedir (Ainsworth, 1979). Reddilme tecrübesinin dışında, anne-çocuk ilişkisi uyumsuz ve çocuğu tatmin edici değil ise bu da çocukta güvensizliğe yol açmakta ve yakınlık ve temas arama davranışlarında, ayrıca da ayrılık kaygısı yaşamada artış görülmektedir. Fakat yakınlık ve temas arayışının yanı sıra, güvenli bağlanmada olduğundan farklı olarak, anneye kızgınlık içeren davranışlar görülmektedir (Ainsworth vd, 1971).

Bağlanmanın Çocukluk, Ergenlik ve Yetişkinlik Dönemlerine Etkilerine Dair Yapılan Çalışmalara Kısa Bir Bakış

Bağlanma kuramı alana yeni bir çerçeve kazandırmış ve ortaya attığı sorularla bereketli bir araştırma sahasının doğmasına yol açmıştır (Ainsworth & Bowlby, 1991). Geriye dönük yapılan çalışmaların yanı sıra (George, Kaplan & Main, 1985; Sroufe, Carlson, Levy & Egeland, 1999), ileriye dönük yapılan ve kimi 23 yıl sürmüş(Roisman, Padron, Sroufe & Egeland, 2002) kimi 37 yıl süren ve hala devam eden (Sroufe, Egeland, Carlson, & Collins, 2005) titiz çalışmalar alana önemli bilgiler kazandırmıştır. Bu

kısımda bağlanmanın insan hayatında etkili olduğu farklı alanlara dair araştırma sonuçları özet bilgiler şeklinde paylaşılacaktır.

Bağlanmanın erken dönem etkilerine örnek olarak, 23 aylık bebeklerle yapılan çalışmada, güvenli bağlanan bebeklerin güvensiz bağlananlara kıyasla daha yüksek zekâ düzeylerine sahip, iş birliğine daha yatkın, test sırasında oyun ruhunu daha çok yansıtabilen tutumlarda oldukları, bağımsız oyun zamanında daha uzun süre keşif yaptıkları ve yetişkinlerle oynarken daha çok etkileşime geçtikleri görülmüştür (Main, 1973). Ayrıca, bebeklik döneminde güvenli bağlanmanın, çocukluk ve ergenlikteki empati, sosyal beceri, daha az davranış problemi yaşanması ve optimal seviyede gelişim etmenlerini; güvensiz bağlanmanın ise daha fazla ilişkisel ve davranışsal problemleri öngörebildiği bulgular arasındadır (Egeland, Weinfield, Bosquet & Cheng, 2000). Nörobiyoloji alanında yapılan çalışmalar ise, yenidoğanın beyin gelişiminin bağlanmanın içsel çalışan modellerinden etkilendiğini, buna dair yaşantıların duygusal boyutunun beynin sağ ön lobunda depolandığını, çocukların bağlanma geçmişlerine göre duygu öz-denetimi ve algı farkındalığına dair farklı fizyolojik tepkisellikler geliştirdiklerini ortaya koymuştur (Schore, 2000).

Uzun yıllardır bağlanma konusunda yapılan araştırmalar sonucu elde edilen önemli bulgulardan biri de farklı bağlanma modellerinin psikopatoloji ve özellikle kişilik bozuklukları ile arasındaki ilişkilerin kavramsallaştırılması alanındadır (Bateman & Fonagy, 2003; Blatt & Levy, 2003). Nesilden nesile aktarımı en yüksek düzeyde gerçekleşen ve psikopatoloji, özellikle sınırda kişilik bozukluğu ile en çok ilintili olduğu saptanan bağlanma modeli dağınık/yönü belirsiz bağlanmadır (Raby, Steele, Carlson & Sroufe, 2015).

Bağlanma modelleriyle alakalı olarak yapılan araştırmaların bir başka önemli çalışma alanı da yetişkin ilişkilerine dairdir. Hem ülkemizde hem de yurtdışında, bağlanma modelleriyle eş seçimi, eşi algılama, yakın ilişkilerde benlik saygısı, stres, çatışma yönetim biçimleri, ayrılık kaygısı, kıskançlık, yalmızlık, bağışlama gibi pek çok değişken arasındaki ilişkiler üzerine çok

sayıda araştırma yapılmıştır. Ayrıca erken dönemlerdeki bağlanma stilleri ve zihinsel temsillerin yetişkinlikteki romantik ilişkilerle ilişkisini açıklamak üzere yapılan pek çok çalışma mevcuttur (Büyükşahin, 2006).

Sonuç

Bağlanma kuramı kazandırdığı yeni çerçeve, farklı alanlarla ilişkili olarak yapılan uzun soluklu çalışmalar ve bulgular ile alanda büyük bir öneme sahiptir. Birçok soruların cevap bulmasında önemli bir rol oynarken bir o kadar daha soruyu araştırılmak üzere ortaya atmış olan bu kuram ile Bowlby 20. yüzyılın en çok alıntılanan ilk yüz psikoloğundan biri olmuştur (Haggbloom ve ark., 2002). Bu sayede gelişimin ilk yıllarındaki tecrübelerin anlaşılması ve yorumlanmasının önemi daha iyi kavranılmış; gelişimsel psikopatoloji perspektifi ile insanın ilk tecrübelerden başlanarak nasıl şekil aldığı yorumlanmasında büyük bir aşama kaydedilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M. D. S., & Wittig, B. A. (1969). Determinants of infant behavior.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., Stayton, D. J., & Schaffer, H. R. (1971). The origins of human social relations. *The origins of human social relations*. London: Academic Press.
- Ainsworth, M. S. (1974). The development of infant-mother attachment. A final report to the office of child development. *EDRS* (ED122924).
- Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist*, 34 (10), 932-937.
- Ainsworth, M. D. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46(4), 333-341.
- Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2003). The development of an attachment-based treatment program for borderline personality disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 67(3), 187.
- Beijersbergen, M. D., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (2012). Remaining or becoming secure: parental sensitive support predicts attachment continuity from infancy to adolescence in a longitudinal adoption study. *Developmental psychology*, 48(5), 1277.
- Blatt, S. J., & Levy, K. N. (2003). Attachment theory, psychoanalysis, personality development, and psychopathology. *Psychoanalytic Inquiry*, 23(1), 102-150.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*. 52 (4), 664-678.
- Bowlby, J. (1988). Developmental psychiatry comes of age. *American Journal of Psychiatry*, 145 (1), 1-10.
- Büyüksahin, A. (2006). Yakın İlişkilerde Bağlanım: Yatırım Modelinin Bağlanma Stilleri ve Bazı Kişisel Değişkenler Yönünden İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara.*

- Carlson, E. A. (1998). A prospective longitudinal study of attachment disorganization/disorientation. *Child development*, 69(4), 1107-1128.
- Carlson, E. A., & Egeland, B. (2004). The construction of experience: A longitudinal study of representation and behavior. *Child development*, 75(1), 66-83.
- Egeland, B., Weinfield, N. S., Bosquet, M., & Cheng, V. K. (2000). WAIMH Handbook of infant mental health: Vol. 4. Infant mental health in groups at high risk.
- Fearon, R. M., Van IJzendoorn, M. H., Fonagy, P., Bakermans-Kranenburg, M. J., Schuengel, C., & Bokhorst, C. L. (2006). In search of shared and nonshared environmental factors in security of attachment: a behavior-genetic study of the association between sensitivity and attachment security. *Developmental psychology*, 42(6), 1026.
- Fonagy, P. (2001). *Attachment theory and psychoanalysis*. London: Karnac.
- George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1985). Adult attachment interview (AAI). *Unpublished manuscript, university of California at Berkeley*.
- Haggblom, Steven J.; Warnick, Jason E.; Jones, Vinessa K.; Yarbrough, Gary L.; Russell, Tenea M.; Borecky, Chris M.; McGahhey, Reagan; et al. (2002). The 100 most eminent psychologists of the 20th century. *Review of General Psychology*, 6 (2), 139-152.
- Isaacson, K. L. (2006). Mary Ainsworth and John Bowlby: The development of attachment theory. *ProQuest Database* (UMI Number: 3230644).
- Main, M. (1973). Play, exploration and competence as related to child-adult attachment. *Unpublished doctoral dissertation, Johns Hopkins University*
- Main, M., & Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism?.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*, 1, 121-160.

- O'Connor, T. G., & Croft, C. M. (2001). A twin study of attachment in preschool children. *Child development, 72*(5), 1501-1511.
- Prior, V., & Glaser D. (2006). *Understanding attachment and attachment disorders : theory, evidence and practice*. London: Jessica Kingsley.
- Raby, K. L., Steele, R. D., Carlson, E. A., & Sroufe, L. A. (2015). Continuities and changes in infant attachment patterns across two generations. *Attachment & human development, 17*(4), 414-428.
- Roisman, G. I., Padrón, E., Sroufe, L. A., & Egeland, B. (2002). Earned-secure attachment status in retrospect and prospect. *Child Development, 73*(4), 1204-1219.
- Saunders, R., Jacobvitz, D., Zaccagnino, M., Beverung, L. M., & Hazen, N. (2011). Pathways to earned security: The role of alternative support figures. *Attachment & Human Development, 15*, 384-406. Doi:10.1080/14616734.2011.584405
- Schore, A. N. (2000). Attachment and the regulation of the right brain. *Attachment & human development, 2*(1), 23-47.
- Sroufe, L. A., & Fleeson, J. (1986). Attachment and the construction of relationships. *Relationships and development, 51*, 72.
- Sroufe, L. A., Carlson, E. A., Levy, A. K., & Egeland, B. (1999). Implications of attachment theory for developmental psychopathology. *Development and psychopathology, 11*(01), 1-13.
- Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A., & Collins, W. A. (2005). The development of the person. *New York: Guilford*.
- Sroufe, A., & Siegel, D. (2011). The verdict is in. *Psychotherapy Networker, 35*(2), 35-39.
- Sroufe, L. A. (2013). The promise of developmental psychopathology: Past and present. *Development and psychopathology, 25*(4pt2), 1215-1224.